

THE DEGREE OF STUDY OF THE LEADERSHIP CONCEPT AMONG UZBEK RESEARCHERS

Yulduz Babajanova,
Teacher of the Department of
Foreign philology, UrSPI,
E-mail: yulduzbabajanova5@gmail.com

Abstract: In recent years, the concept of leadership has been studied in various fields in Uzbekistan, particularly in education, social psychology, and group management. This article analyzes various approaches to the concept of leadership by Uzbek researchers. Studying the topic allows for a systematic understanding of the views of Uzbek scholars on leadership. The article presents an analysis of the modern concept of leadership from psychological, educational, and social perspectives. It emphasizes the relevance of studying leadership in various branches (psychology, education, politics) by Uzbek researchers.

Keywords: Leadership, leader, psychology, education, social relations, Uzbek researchers, charismatic leadership, transformational leadership.

Аннотация: В последние годы концепция лидерства изучается в Узбекистане в различных сферах, в частности, в образовании, социальной психологии и управлении коллективами. В данной статье проанализированы различные подходы узбекских исследователей к понятию лидерства. Изучение темы позволяет систематически рассмотреть взгляды узбекских ученых на лидерство. В статье приведен анализ современной концепции лидерства с психологической, образовательной и социальной точек зрения. Подчеркивается актуальность изучения лидерства в различных областях (психология, образование, политика) узбекскими исследователями.

Ключевые слова: Лидерство, лидер, психология, образование, социальные отношения, узбекские исследователи, харизматическое лидерство, трансформационное лидерство.

YETAKCHILIK KONSEPTINING O‘ZBEK TADQIQOTCHILARI ORASIDA O‘RGANILGANLIK DARAJASI

Abstract: So‘nggi yillarda yetakchilik (liderlik) konsepti O‘zbekistonda turli sohalarda, xususan, ta‘lim, ijtimoiy psixologiya va jamoa boshqaruvida o‘rganilmoqda. Ushbu maqolada o‘zbek tadqiqotchilari tomonidan yetakchilik tushunchasiga turli yondashuvlar tahlil etilgan. Mavzuni o‘rganish, o‘zbek olimlarining yetakchilik haqidagi qarashlarini tizimli tarzda o‘rganishga imkon beradi. Maqolada zamonaviy yetakchilik konseptining psixologik, ta‘lim va ijtimoiy yondashuvlar nuqtai nazaridan tahlili keltirilgan. O‘zbek tadqiqotchilari tomonidan yetakchilikni o‘rganishning ko‘plab tarmoqlarda (psixologiya, ta‘lim, siyosat) dolzarb ekanligi ta‘kidlangan.

Kalit so‘zlar: Yetakchilik, liderlik, psixologiya, ta‘lim, ijtimoiy munosabatlar, o‘zbek tadqiqotchilari, xarizmatik yetakchilik, transformatsion liderlik.

1. Kirish

Yetakchilik (liderlik) konsepti — bu guruh yoki jamiyatda o‘z fikri, maqsadi yoki qadriyatlariga asoslanib boshqalarga ta’sir o‘tkazish va ularga yo‘l-yo‘riq ko‘rsatish jarayonidir. Zamonaviy dunyoda, ayniqsa ijtimoiy, psixologik va pedagogik sohalarda yetakchilik tushunchasi muhim ahamiyat kasb etmoqda. O‘zbek tadqiqotchilari ham o‘z ilmiy izlanishlarida yetakchilikni turli kontekstlarda, masalan, siyosiy rahbarlik, o‘spirinlarning psixologik rivojlanishi, ta’lim tizimida va jamiyatda jamoa boshqaruvi kabi sohalarda o‘rganmoqda.

Bu maqolada o‘zbek tadqiqotchilari tomonidan yetakchilik konsepti qanday o‘rganilganligi, ularning yondashuvlari va tadqiqotlari tahlil qilinadi. Tadqiqotchilar yetakchilikni turli jihatlardan o‘rganishga harakat qilib, bu tushunchaning psixologik, ijtimoiy va pedagogik xususiyatlarini yoritishda ilmiy ahamiyatga ega bo‘lgan natijalar ishlab chiqqanlar.

2. Yetakchilik konseptining nazariy asoslari

Yetakchilik — bu faqat boshqaruv va buyruq berish emas, balki boshqalarga ilhom berish va ularga umumiy maqsad sari yo‘naltirish jarayonidir. Zamonaviy psixologiya va sotsiologiyada yetakchilikning turli turlari, jumladan, xarizmatik, atributiv, transformativ va transaksion yetakchilik kabi nazariyalar mavjud. Mavlonova (2022) yetakchilikni dinamik jarayon sifatida tasvirlaydi va u guruh ichidagi o‘zaro aloqalar va ishtirokchilar o‘rtasidagi ta’sirni ko‘rsatadi.¹

Uning ta’kidlashicha, yetakchilik faqat rahbarlik vazifalarini bajarish emas, balki shaxsiy fazilatlar, mas’uliyat va tashabbusni o‘z ichiga oladi. Kengroq qilib tushuntirsak, Yetakchilik faqat boshqaruv va buyruq berish emas, balki boshqalarga ilhom berish va ularga umumiy maqsad sari yo‘naltirish jarayonidir. Zamonaviy psixologiya va sotsiologiyada yetakchilikning turli turlari, jumladan, xarizmatik, atributiv, transformatsion va transaksion yetakchilik kabi nazariyalar mavjud. Ushbu nazariyalar liderlarning ta’siri va ularning kuzatuvchilarga yo‘l-yo‘riq ko‘rsatishdagi turli jihatlarini ta’kidlaydi.

Mavlonova (2022) yetakchilikni dinamik jarayon sifatida tasvirlaydi, bu guruh ichidagi o‘zaro aloqalar va ishtirokchilar o‘rtasidagi ta’sirni ko‘rsatadi. Bu qarash an’anaviy yuqoridan pastga qarab boshqarish strukturasi tashqariga chiqib, yetakchilikning doimiy va moslashuvchan jarayon ekanligini ta’kidlaydi, u guruhning ehtiyojlari va javoblariga qarab shakllanadi va rivojlanadi.

Masalan, xarizmatik yetakchilik liderning shaxsiy jozibasi va kuzatuvchilarda chuqur sadoqat hamda ishonch uyg‘otishiga asoslanadi. Aksincha, transformatsion yetakchilik, kuzatuvchilarni o‘zgarishlarni amalga oshirishga rag‘batlantirishga, ularning qadriyatlarini, ishonchlarini va o‘z-o‘zini anglashlarini o‘zgartirishga qaratilgan. Transaksion yetakchilik esa kuzatuvchilarni ma’lum bir sa’y-harakatlar va qat’iyatlilik evaziga mukofotlashga asoslangan.

Ushbu turli yondashuvlar yetakchilikning yagona bir konsepsiya emasligini ko‘rsatadi. Har bir yetakchilik uslubi o‘ziga xos afzalliklarga ega bo‘lib, turli sharoitlarda samarali bo‘lishi

¹ “Yetakchilik faqat buyruq berish emas, balki guruhni ruhlantirish, umumiy maqsad sari yo‘naltira olish qobiliyatidir” (Mavlonova Z. T., 2022).

mumkin. Masalan, xarizmatik yetakchilik inqiroz davrlarida kuchli yo‘naltirish va tasavvurga ehtiyoj bo‘lganda muvaffaqiyatli bo‘lishi mumkin, transformatsion yetakchilik esa innovatsiya va uzoq muddatli o‘zgarishlarni talab qiladigan muhitlarda samarali bo‘ladi. Transaksion yetakchilik esa aniq maqsadlar va mukofotlar zarur bo‘lgan tartibli muhitlarda foydali hisoblanadi.

Bundan tashqari, yetakchilikning dinamik tabiati uning vaqt o‘tishi bilan o‘zgarishini va sharoitlarga moslashishini anglatadi. Bu jarayon ko‘pincha yetakchining va kuzatuvchilarning nuqtai nazaridan doimiy o‘rganish va qayta baholashni o‘z ichiga oladi. Jamiyat va tashkilotlar tuzilmalari rivojlanib borar ekan, yetakchilikni o‘rganish davom etadi va insoniy aloqalar, motivatsiya va kommunikatsiyaning yangi o‘lchovlarini o‘z ichiga oladi.

3. O‘zbek tadqiqotchilari tomonidan yetakchilik konseptining o‘rganilishi

O‘zbek tadqiqotchilari yetakchilikni psixologik, pedagogik va ijtimoiy jihatlardan tadqiq etib, uning jamiyatdagi ahamiyatini yoritishga harakat qilganlar. Bu tadqiqotlarning har biri o‘zining ma‘lum bir yo‘nalishiga asoslanadi, ammo umumiy xulosalar shundaki, yetakchilik shaxsning faolligi, qaror qabul qilishdagi roli, hamda boshqalar bilan munosabatlarini tartibga solish orqali shakllanadi.

3.1. Psixologik yondashuvlar

Radjabova (2023) o‘spirinlarning liderlik qobiliyatini shakllantirishda psixologik to‘siqlarni tahlil qiladi. U, ayniqsa, oilaviy sharoit, maktab muhitining sifati va ijtimoiy o‘zgarishlarning rolini ajratib ko‘rsatadi. Radjabovanning fikriga ko‘ra, yoshlarning ijtimoiy moslashuvi va psixologik tayyorligi yetakchilik sifatlarini rivojlantirishda muhim omil bo‘lishi mumkin.²

3.2. Ta‘lim tizimidagi yondashuvlar

Erkaboyev (2023) ta‘lim tizimida talabalar orasida yetakchilik qobiliyatini rivojlantirishning dolzarbligini ta‘kidladi. U, ayniqsa, interaktiv metodlar va jamoaviy ishlar orqali talabalar orasida yetakchilik sifatlarini rivojlantirish imkoniyatlarini ko‘rsatadi. Erkaboyevning fikriga ko‘ra, talaba nafaqat ilmiy bilimni, balki faoliyat ko‘nikmalarini, tashabbuskorlik va liderlik qobiliyatlarini ham rivojlantirishi kerak.³

3.3. Jamoaviy ijtimoiy munosabatlar

Yarmanova (2022) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar jamoada liderlik sifatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Uning fikricha, jamoa ichidagi rahbarlik sifatlari faqat

² “Liderlikning shakllanishiga to‘sqinlik qiluvchi omillarni aniqlash, yoshlarni ijtimoiy hayotga tayyorlashda muhim rol o‘ynaydi” (Radjabova F. R., 2023).

³ “Zamonaviy ta‘limda talaba yetakchi emas, balki faollikni shakllantiruvchi subyekt bo‘lishi kerak” (Erkaboyev O. M., 2023).

tashabbuskorlikda emas, balki shaxslararo muloqot va ichki ijtimoiy iqlimni yaratishda ham o‘z aksini topadi.⁴

4. Yetakchilik konsepti bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar tahlili

O‘zbek tadqiqotchilarining yetakchilik konseptiga bo‘lgan yondashuvlari juda xilma-xildir. Ba’zi mualliflar yetakchilikni psixologik nuqtai nazardan o‘rganishsa, boshqalari ta’lim va jamoaviy faoliyatlarda yetakchilikni rivojlantirishga katta ahamiyat beradilar. Quyidagi jadvalda ba’zi o‘zbek mualliflarining yetakchilik konseptiga bo‘lgan yondashuvlari keltirilgan:

O‘zbekiston tadqiqotchilari yetakchilik konseptini turli kontekstlarda o‘rganayotganiga qaramay, bu tushunchaning tilshunoslik va madaniyat kontekstida o‘rganilishi hali yetarlicha rivojlanmagan. Shuningdek, gender rollarining yetakchilik bilan bog‘liq jihatlari ham etarli o‘rganilmagan. Shu bilan birga, boshqaruv va liderlikning jamiyatda qanday shakllanishi va bu jarayonlar tilda qanday aks etishi haqida ko‘proq ilmiy izlanishlar olib borilishi kerak.

Yetakchilik tushunchasini madaniyat va tilshunoslik kontekstida ham tahlil qilish;

Tashabbuskor shaxslarning til birliklarida ifodalanishi va ularning liderlik fazilatlarini haqida yangi yondashuvlar ishlab chiqish;

Jamiyatdagi gender rollari va yetakchilik o‘rtasidagi bog‘liqlikni chuqurroq o‘rganish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mavlonova Z.T. (2022). Zamonaviy dunyoda siyosiy yetakchilik to‘g‘risidagi qarashlar. Innovative Development in Educational Activities.
2. Qurbanova S.T. (2023). Zamonaviy lider shaxsini shakllantirish mexanizmlari. Obrazovanie nauka i innovatsionnye idei v mire.
3. Erkaboyev O.M. (2023). Talaba-yoshlarda liderlik qobiliyatini rivojlantirishning dolzarbligi. Obrazovanie nauka i innovatsionnye idei v mire.
4. Radjabova F.R. (2023). O‘spirinlarning liderlik qobiliyatini namoyon qilishda to‘sqinlik qiluvchi omillarning psixologik ta’siri. Obrazovanie i innovatsionnye issledovaniya.
5. Yarmanova Y. (2022). Jamoaviy munosabatlarda liderlik sifatlarini shakllantirish. Obschestvo i innovatsii.

⁴ “Jamoaviy muhitda liderlik sifati o‘zaro hurmat va ishonch asosida shakllanadi” (Yarmanova Y., 2022).